

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdij mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

A magyarországi protestánsok dicsérete a „Religió“-ban.

Egész lényemre s a körültem levő intézményekre nézve bizonyos pessimismus jellemez engem; nem a lemondás pessimismusa, mely kétségbeesve, tétlenül vagy épen lemondással nézi a világ folyását, hanem az a pessimismus, mely szigorúbban szereti bírálni az egyéneket és intézményeket, de csak azért, hogy kiábrándulva, annál buzgóbban javítsa a javítandókat, állítsa elő a hiányzókat. Azonban a „Religió“ ez évi 44-ik számában egy cikket olvasván ily cím alatt „*Protestáns egyetem*,” kénytelen vagyok bevallani, hogy pessimismusom cserben hagyott s bizonyos önvád keletkezett lelkemben, hogy nem eléggé méltán ítéltem saját magunkról s kezdem magunkat bámulni. Ó bárcsak bámulatom ámulattá ne változnék!

Egy kis tévedéssel — a mit bennünk tudatlanságnak nevezne a kath. tudományosság — azt mondja a „R.“ hogy: „Már néhány évvel ezelőtt, midőn mozgalom jött létre ama czélből, hogy a kolozsvári egyetemhez csatoltassék az ottani prot. intézet, ha nem csatlakozunk a theologia, már akkor felmerült a prot. egyetem eszméje, de csak mellékesen, később határozottabb alakot nyert az eszme, midőn a debreczeniek vették kezükbe az ügyet, ugyannyira, hogy akkor már bizonyos tekintetben költségvetés is készítettett annak felismerésére, bir-e a protestantismus Debreczenben anyagi erővel, hogy hozzáfoghat egy egyetem megalapításához és csak miután kitűnt, hogy a kellő alap hiányzik, hallgattak el az eszmével. — De épen e többszörös emlegetése a protestáns egyetemnek okozta, hogy időközben egyesek alapítványokat tettek, minek következménye az lőn, hogy a protestáns egyetem kérdése ismét napi rendre került, sőt egyesek újabban alapítványokat helyeztek kilátásba egy alapítandó protestáns egyetem részére.“ A „Religió“ nem is kételkedik, hogy a prot. egye-

tem, a protestánsok saját érdekük előmozdítása körül ismert mozgékonyaságuknál fogva, előbb vagy utóbb, de bizonyosan létre fog jönni; s bár sok tekintetben ellentétben áll is velünk s túlozza befolyásunkat s elferdíti törekvéseinket, elismeréssel kell, ugymond, lenni, „azon kitartás iránt, melylyel a protestánsok saját felekezetük ügyét előmozdítani törekednek, melynek ha csak századrésze lenne meg katolikus híveinkben, nem arra nézve, hogy adakozzanak, hanem hogy csak megvédjék azt, a mit az ősök áldozatkészsége az ő gyermekeik részére alapított, igen, ha csak e századik rész volna meg a védelem buzgóságából, az ország katolikusai ma nem állanának ott, hogy dictaturát gyakoroljanak felettük, minden ügyeik felett a protestánsok.“

Beh jól esik lelkemnek olvasni, hogy ellenfeleink mily felmagasztalólag itélik meg összetartásunkat és áldozatkészségünket! Félre pessimismus! A protestáns egyetem meg lesz, meg kell annak lenni, a prot. buzgóság és kitartás életre kelti, felállítja azt. Eddig azt mondogattuk, hogy a r. kath. egyház tényleg még ma is uralkodó egyház s ime, a „Religió“ megtanít, hogy a protestánsok valódi dictaturát gyakorolnak a szegény, elnyomott katolikusok felett, azoknak minden ügyeik felett.

Ily elismerő nyilatkozatok kit ne tennének boldoggá?

Egy protestáns egyetem vagy legalább egy bölcsészeti fakultással a kor igényeinek megfelelőleg ellátott igazi főiskola felállításának eszméje sohasem lépett a gyakorlati szükség kényszerével oly annyira eltérbe, mint ma, midőn a gymnáziumi törvényjavaslattal a tanárképzés és tanárképesítés szőnyegre került. Mi mindkettőre nézve követeljük az autonom jogok szabad, háborítatlan gyakorlatát. De „vana est sine viribus ira.“ Van-e értelme e jogok követelésének az azok gyakorlatára megkívántató eszközök bírása nélkül? Nem leszünk-e nevetségesekké, ha e jogok megadatnak nekünk s mi

nem leszünk képesek azokat birtokba venni, azokat élvezni? S ha azok megtagadtatnak, lesz-e okunk neheztelni, jogfosztásról prédikálni, míg tanárképző intézetünk nincs akár prot. egyetem, akár egy fentjelzett prot. főiskola mellett? — Hogy ma még nincs sem egyetemünk, sem ily főiskolánk s így tanárképezdénk, nem lehet reánk nézve sem megszegyenítő sem nevetséges, de ha komoly lépéseket nem teszünk már a legközelebbi jövőben, akkor a megaláztatás és a gúny nyilai elől ki nem térhetünk s én legalább azt mondom akkor, hogy sorsunkat megérdemeljük.

Hogy nagy erőt birunk kifejteni mindannyiszor, valahányszor jogaink megtámadtatnak, jól tudom; de engem e védelemben nyilatkozó negativitás sem nem vigasztal, sem boldoggá nem teszi egészen, mert ez sem többet sem kevesebbet nem jelent mint azt, hogy valami jogtalant, valami reánk nézve sérelmesnek tartott dolgot megtörténni nem engedünk; azt szeretném én, ha az activitas is oly erős lenne bennünk s a kiállott harc után nem pihenni, vagy a harc élményeit elbeszélni vonulnánk félre, hanem saját ősi telkünkön épitenénk azzal a buzgósággal, kitartással és a közügyek körüli azon mozgékonyssággal, melylyel a „Religió“ szerint birunk. Hallgattassuk el egyes vidékek önző érdekeit, nyomjuk el — ha volna is — a féltékenységet s nézzük a közjót, a protestantismus felvirágzását, megerősödését. Ha mi csakugyan oly hatalmasak volnánk, mint a „R.“ hiszi, ennek egyesegyedül értelmi és erkölcsi túlsúlyunkban kereshetnők az okát, mert számra nézve kevesebben, vagyonra nézve hasonlíthatlanul hátrább állunk. Akár értelmi, akár erkölcsi csak aránylagos túlsúlyunk is nem egyedül a prot. hitrendszernek, vallásnak és cultusnak, hanem egyszersmind iskoláinknak köszönhető, melyeknek fénye, ható ereje a tanárok lelkéből sugárzik ki, tudományokból árad és terjed át az ifju nemzedékre.

Azonban ma bármily nagy áldozatokkal fenntartott főiskolákkal dicsekedhetünk is, s bár azok kitűnő szolgálatait a kultura ügyében örömmel ismerjük is el, de még sincs oly főiskolánk, melynek bölcsészeti karában a tudományok elfogulatlanul s kellő apparatussal adatnának elő; hol a búvárló lélek az igazság keresésében elmélyedhet s az ismeretek drága gyöngyeit hordhatja össze még azon szakok számára is, melyek kiválóan a gyakorlati életre képeznek. Ha theologiánkat és jogakadémiánkat kettős világi tornyoknak tekintjük, ne feledjük el, hogy a bölcsészeti szak a valódi sziklaalap.

Ha azt akarjuk, hogy azok háboríthatlanul világítsanak egyházi életünk s a magasb cultura tengerén, biztosítsuk a hullámcsepások ellen a sziklaalapokra építés által. De emeljük a kor színvonalára azért is, hogy nekünk azt a súlyt és hatalmat megadják a nagy nemzeti és társadalmi tevékenység közepette is, melylyel mi magyar protestánsok birtunk s a melyért — igazán vagy nem — ma is oly irigyen dő sorsban lát a „Religió“ bennünket. — De az idő halad is gyorsan. Használjuk fel a pillanatot s tartsunk lépést a tudományos evolutióval. S e végre a legjobb: kevesebbet dictiózni, többet, hasonlíthatlanul többet cselekedni.

Kitartás, buzgóság, előrelátás emeljétek fel hát a munkás kezeket az építésre, az alap mielőbbi letételére!

A ref. konvent szeptember hóban összeül; a ref. tanügyi szervezetet fogja megállapítani, hogy ad oculos demonstrálja, mily alapon és módon akarjuk a nevelést és tudományos oktatást felvirágoztatni. — Vajha ne csak szép tervet készítene, hanem kezdené is meg a válvett alkotást!

A gymnáziumi oktatás napi renden levő kérdéséről a tanárképzés kérdése elválaszthatatlan lévén, nincs buzgóbb kérésünk, minthogy a konvent vegye kezébe akár a prot. egyetemnek, akár egy igazi tudományos főiskolának létesítését s szervezze azon a tanárképzést. Ekkor leszünk méltók a „Religió“ dicséretére, ekkor mondhatjuk büszke öntudattal, hogy mi nemcsak opponálni, de alkotni, összehatólag cselekedni tudunk s az öntudat dicsérő szava többet fog érni még a „Religió“ elismerésénél is; akkor leszünk méltók ama protestáns nagyősökre, kik ezer akadálylyal, üldöztetéssel küzdve annyi tudós iskolát tudtak állítani.

Állítsunk legalább vállvetve egy igazi főiskolát! Ez lesz nemcsak méltó büszkeségünk, de hatalmunknak is erős oszlopa.

Eccles iasticus.

Vallás az iskolában.

Vannak a világon olyan emberek is, a kik egészen kiakarnák küszöbölni a vallást az iskolából s haladni csak úgy „Auf freiem Wege.“ Szerencse-e vagy szerencsétlenség (?) ki tudná megmondani, hogy a másik oldalon nincsenek oly túlzók, kik csak vallást akarnának tanítani? E szempontból egyházaknak, egyházi testületeknek az iskolatartás meg nem engedhető, a nevelés és tanítás joga az államé kizárólag stb. Én erősen igazat adok a német tudós állításának, hogy t. i. az általános műveltséget célzó iskoláknál a vallástanítás nemcsak szükséges, hanem fontos is.

Fogadjuk el! kiáltanak azok, kik valami híg lére föleresztett egyetemes kulturvallást akarnak tanítani. Csak-

hogy ha ezeknek a szája íze szerint akarnók tanítani a vallást iskoláinkban, akkor „a katolikus, protestáns és zsidó gyermekek előtt Istentől, a zsidó nép viszontagságairól, egy keveset — a mennyi t. i. se nem árt se nem használ — Jézusról s erkölcsi tanításairól lehetne legfőlebb, de csak úgy csinján elbeszélni.

Ha ez urak munkája, buzgósága kárba nem vész, tarthatnak tőle, hogy egy később előálló új felekezet valamelyik híve, szobájában függeszti föl arczképeiket, tisztelvén őket, mint vallásának alapítóit.

A vallásnak joga van iskoláinkban, annak a vallásnak, melyet felekezeti egyházunk még mindig magáénak vall, a mi iskoláinkban, melyeket egyházaink veteményes kertjeinek szeretünk nevezgetni s melyeket híveink vallásos buzgósága tart fenn, és pedig első és legfőbb joga. E vallás szelleme lengje át népiskolai, tanítóképezdei, gymnáziumi oktatásunkat s jogakadémiánk életét, ez jusson teljes érvényre teológiánkban, mert így lesznek azok valóban helvét hitvallású tanítézetek. Vagy ezt nem akarnók? Mentsen Isten! Akkor jobb volna nem áldozni, nem küzdeni tovább! E fő cél nélkül minek is? Hazafias szellenben tanítat a kormány is állami iskoláiban; nélkülünk is gondoskodik az ország arról, hogy a jövőndő honpolgárok lehetőleg civilizált emberek legyenek.

A kulturharcz szárnycsapása érzik azoknak okoskodásán, s talán iróttollaik épen e szárnyból kölcsönöznék, kik ellenségei a felekezeti vallásoktatásnak.

Luthernek eisenachi tanítója a derék Trebonius gyakran mondotta segédeinek: gyermekek ülnek itt, kikből Isten segélyével polgármesterek, szónokok és doktorok lesznek. — Gymnáziumainkban és reáliskoláinkban bizonyára a jövő jogászai, orvosai, tanítói s követei ülnek és sokra nézve, előreláthatólag hosszú időre utolsó az, a mit egy tekintélyvel hozzá beszélő szájából vallásos dolgokról hall: s bizony nem mindegy az, hogy mit hall és miként tanítatik az neki.

A jó Treboniusnak igaza van. Vallásos szellem, s e mellé képzett buzgó felekezeti tanítók s tanárok, ezekkel áll vagy ezek nélkül esik felekezeti iskolánk szükséges voltának a kérdése — egyházi szempontból.

Vajjon a mi a vallásos szellemet illeti, hogy vagyunk ezzel iskoláinkban?

Nagyon ösmeretes e két protestáns elv:

1. Hitünknek egyedüli alapja, szabályozója a szentírás.
2. Hitünknek időszerű kifejezője és kifejezése a hitvallás. A biblia az alap, melyen állunk, a hitvallás ez alapra tűzött lobogó, mely köré összesereglettünk. Protestáns egyházunk iskoláiban nemcsak helye és joga van a bibliának, hanem annak olvasatása és megkedveltetése is egyik főczél. Hát a helvetica confessio ösmeretése s tartalma iránt megleg vonzalomkeltés nem a helvét hitvallású tanítézetek egyik feladata-e?

Vajjon a biblia s hitvallásunk számúzve lettek volna eddig tanítézetekből? Távol legyen! Hiszen p. o. a tiszántúli ref. egyházkerület népiskolái számára nagy szorgalommal készített jeles tanterv szerint, már az 5-ik elemi osztályban biblia olvasás és magyarázás kíséri a hit- és erkölcs-tanítását s az ismétlő iskolák számára egyenesen „biblia ismertetés, olvasás és magyarázás,“ továbbá „symbolikus könyveink olvasása és magyarázata összekötte bibliaolvasás-

sal“ van kitűzve. Csak az a baj, hogy sem itt az elemi iskolákban, annál kevésbé gymnáziumainkban stb. nincs a biblia — felekezetünk szempontjából tekintve — a maga méltósága és fontossága szerint a tanületben eléggé méltatva; a hitvallás talán még kevésbé.

(Vége köv.)

Nagy Imre,
ugrai ref. lelkész.

Falusi levelek.

X.

Miután Zs. S. szives volt figyelembe venni a domesztikára vonatkozó V. és VI. falusi leveleimben közölt nézeteimet, de azokat vagy tévesen fogta fel vagy csak felületesen czáfolta: az ügy érdekében csak elismerésemet fejezhetem ki, hogy cikke által alkalmat nyújt véleményem világosabbá tételére. Átlátom azt, hogy nagyon összevontan terjesztettem elő e nagy fontosságú kérdés körüli gondolataimat, s épen e rövidségben keresem inkább az okot, hogy azt nem egészen vagy jól értette meg, azért most észrevételeire sorban reflektálok.

Az országos segélypénztárt illetőleg nem pusztán a meglevő tiszántúli segélypénztárral lennék a kezdeményező, hanem ezt országossá a méltányosság alapján csak úgy tenném, ha bizonyos meghatározott arányú összeggel előbb a többi egyházkerületek is hozzájárulnának és azután közös alapon nevedekné az tovább. Ellenben megmaradna a miénk mostani alakjában, s az ezután e célra gyűjtött összegek lennének csak országos segélypénztári alapul fordítandók. Itt figyelmébe ajánlom ismét azt, a mit az V-ik levélben a domesztika különböző ágai meghatározásánál mondtam.

Azt mondja továbbá Zs. S., hogy „S—s. megfelejtkezett azon óriási teherről, mely egy közpénztár felállításával együtt jár, nevezetesen a kezelés terhéről,“ és hasonlatul odaállítja az állam közpénztárát. Ugy látszik nem vette figyelembe Zs. S. azt, hogy én távolról sem véleményezek oly egyetemes közpénztár felállítását, melyből iskolaalapítások, gondnokok, perceptorok, egyháziak, harangozók fizetése is adatnék, hanem most még pusztán csak a lelkészek és tanítók fizetése; még a kántorságot is csak annyiban és ott venném fel, a hol tanítósággal van összekötve. — A fentebb jelzett egyházi személyzet javadalmazása, épületek fentartása, adók, építkezések, ezután is az egyes egyházak terhére, az általam javasolt egyházi adómenyiségen felül maradnának. — Midőn ezt így vettem fel, ugyanakkor azt is kimondtam, hogy egyházi közös adónk csak egynemű lenne, azért annak kezelése távolról sem igényelne nagy kiadást, — központban 5 egyén kizárólag ezzel foglalkozva, egyházmegyénként egy egyén mellékes foglalkozásul kezelhetné az egész fizetési pénzügyet, egyes egyházakban az egyház gondja és terhe lenne az, ki által és miképen kezelje az adót. Aztán ugy látszik azt is elfeledte, hogy az egyházaknak legalább 80%-kából a fizetési pénztárba semmit sem kellene adni, mert otthon kézbesítik a belhivatalnokoknak, és legfeljebb csak 20% lenne az, a mely a közkezelés alá menne. Hogy lenne tehát ez ügy analog az állami közpénztár ügyével, a hol lehet mondani száz meg százféle adónem foglalkoztatja a pénzügyi hivatalnokok ezreit?

Azt jegyzi meg Zs. S. hogy tervezetemben figyelmen

*

kivül hagytam az egyházmegyék és egyházkerületek közgazgatási szükségéit. Az igaz, hogy felvehettem volna ezt is a domesztika egy ágának, de midőn nem tettem, távolról sem gondoltam arra, hogy a lélekszámszerinti 1 frtos adóból ez is kiteljék, hanem ha egy külön ágának ez is felvétetnék, az csak a most is használatban levő, vagy újonnan rendezendő külön alapon álló kivetés útján szereztetnék be, és külön kezeltetnék. Ismételten jelzem, hogy a felvett 960 ezer forint a lelkészek és tanítók fizetésén kívül semmi egyébre nem lenne fordítandó. Hogy miért foglalkozom a fizetés kérdésével első sorban, azt talán felesleges is bővebben indokolnom. Ebből ered legnagyobb terhe, tehát veszélye is egyházi életünknek, ezt kell első sorban rendezni. Tudjuk, hogy prot. egyházi életünk vezetője, őrállója, hivatott munkása a lelkész és tanító. Ha ezeknek anyagi helyzete tisztességesen nincs biztosítva, miként áldozza fel magát önzetesen, képzett egyéniség az egyház ügyének, vagy ha jó remény fejében ezen pályán megindul is, lehet-e nyomorban, aggodalomban, szükségben, lelki dolgokat sikeresen végezni? Ha pedig a lelkész és tanító nem munkálkodnak, úgy nincs semmi gyümölcse az egyházi életnek. Ezért rendezzük első sorban ezek helyzetét.

Zs. S. kifogásolja, hogy számításon kívül hagytam a jövőt, felvettem csak a tényleges helyzetet stb. Már én azon meggyőződésben vagyok, hogy ilyenmü pénztári tervet készítve csakis a meglevő helyzetet lehet és kell felvenni, hibás úgy lenne véleményem, ha azt mondtam volna, hogy a lélekszám utáni 1 frt adó minden időben elég lesz és feljebb emelni nem kell. De ezt nem mondtam sehol, sőt a jelenre nézve sem ragaszkodom oly határozottan ezen összeghez, hogy ez sem több, sem kevesebb nem lehet; csupán egy kerek számmal akartam mintegy megvilágosítani hozzávetőlegesen a szükségletet és fedezetet, tudván azt, hogy ha épen ez alapon létesítették is valaha a domesztika, az azt szervező bizottság a szükséges adatok beszerzése mellett tüzesebben meg fogja tudni határozni, mind a szükséglet, mind a fedezet mennyiségét. Azt pedig, hogy az affiliálások által csakugyan csökkenne a belhivatalnokok szükséglete, határozottan állítom most is, p. o. tegyük fel, hogy egyházkerületünkben 50 egyház lesz — pedig annyi bizonyosan van — affiliálható, a hol a lelkészi állomást be lehet szüntetni, ott a tanítónak 400 frt fizetése lenne, míg ha a mostani állapot szerint lelkész és tanító is van 900 frt szükségeltetnék. Hasonlóképen lenne több oly állomás, a hol felismert érdekből a lelkészi állomást kellene fentartani, de az egyház kicsinysége miatt azzal a tanítói állomást és teendőket is össze lehetne kötni; ily helyeken a 900 frttal díjazott kettős fizetés helyett lenne az egy lelkésztanítónak 800 frt fizetése; — Hogy az ezen uton tett megtakarítás legalább 20 ezer frt biztosan lenne, az kétségtelen, csak az affiliatio rendszerét kellene tapintatosan keresztül vinni.

Felhozza Zs. S., hogy nem 1063, hanem sokkal több tanítóra lenne szükségünk az országos népiskolai törvények, sőt a Molnár Aladár által készített javaslat szerint is. Vajjon ha csakugyan fel kell állítani — pedig kelleni fog — a hiányzó iskolákat, a szükségben levő egyházak terhelhetése nélkül megtörténhetik az? vagy az elmulasztott legszentebb kötelesség teljesítését az én tervem alapján — méltányosnak

tartaná valamelyik egyház már a közösen összetett pénzből végrehajtani? — Nagyon jó példát hozott fel Zs. S. saját egyházában, következő levelemben felhasználom e példa alkalmát.

S—s.

TÁRCZA.

BALLA LÁSZLÓ

emlékezete.

Az Urnak egy hű és sok éveken keresztül munkálkodva elaggott szolgája *Balla László* krassói ref. lelkész élte 76-ik évében f. hó 10-én meghalt. A boldogult született Pelbárt-hidán Biharmegyében Balla István és Kürthi Katalin közbirtokos szüléktől 1804 nov. 8-án a tanulásra fogékony gyermekket már 7 éves korában a debreczeni főiskolába vitték, hol 1820-ban szubszkribált s 1824-ben mint avasujvárosi segédlelkész exmittáltatott; ott három évig hivataloskodván, 1827-ben rozsályi lelkész lett s ugyanazon év aug 11-én fel is szenteltetett, itt töltött három év után pettyéni, öt év mulva kispeskei, majd három évre lázárii, ismét három évre nagy-paládi lelkész lett. Ez utóbbi helyen 8 évig hivataloskodván, innen 1849-ben Krassóra ment, hol 31 évi szorgalmas, fed-heterlen, rendszerető hivataloskodása után szinte egy évi folytonos sorvadás következtében végelgyengüléssel nyugodott meg. Házasságra lépett mostani gyászoló özvegyével Szabó Máriával 1828 febr. 5-én, elhunytát könnyezik özvegyén kívül József, Mária és Bertalan nagykoru gyermekei. Ő mint segéd-3, mint rendes lelkész 53 évet szolgált, s az utolsó egy évet leszámítva életéből, a többi teljes odaadással, igaz küzdelemmel, az egyház, vallás, haza és emberiség legszentebb érdekei mellett kitartással, ügybuzgalommal, környezetétől és minden jóktól szeretve tisztelve töltötte el. Hogy egyházmegyénkben mennyire elismert érdemei és képességei voltak, mutatja az, hogy gyámintézeti pénztárnok volt 22 évig, egyházmegyei pénztárnok 14-évig, egyházmegyei tanácsbíró 22-évig. A hatvanas években bekövetkezett tisztujtás alkalmával sok egyház bizalma az esperesti hivatalra érdemesítette, s mint legtöbb szavazatot nyert első helyen kandidáltatott; de az iránta nyilvánított bizalmat megköszönve határozottan kérte, sőt kívánta mellőztetését. Ismerve jellemzilárdságát, pártja sajnálattal engedett kívánságának, s azóta csendes családi körben kizárólag egyházának és övéinek élve fejezte be hosszús, munkás pályafutását. Hogy hosszú lelkészkedése keserőségektől ment lett volna, ki hinné azt? különösen azon korban midőn ő kezdte el, a falusi lelkész igen sokak önkényétől szenvedett bántalmakat, a boldogultnak épen azért, mert önzetesen lélekkel birt, tédret fejet hajtani senki előtt nem tudott, akkor volt legnagyobb méltatlan bántalma, midőn 1849-ben nagypaládi lelkészisége alatt, erősen tartva kezében az egyház kormányát, egyik közbirtokos feltámadt ellene, s befolyásával a nép közt is pártot alakított, és bár vádjai alaptalanok voltak, de annyira zaklatták a boldogult becsületes lelkét, hogy csere útján ott hagyta a paládi egyházat, és eljött a nagyhirű Darvai hívására Krassóra.

Mennyire méltatlanul bántak vele ekkor, mutatja az, hogy még maig is élő akkori paládi hivei közül egyik főbuj-

togató legnagyobb ellensége, önként tette azon bűnbánó nyilatkozatot: „Tört volna el a lábom, mikor Balla nagytisztetű ur ellen az első lépést tettem, hogy ne tettem volna azt soha meg.“

Jellemzi Krassóra menetelét az, hogy épen az a Darvai hivta, ki néhány évvel az előtt önhatalmulag kivitetett egy más lelkészt a határba, s közöttök valódi benső viszony fejlődött ki annyira miszerint a boldogult lelkész képes volt a tékozló könyelmű gazdag emberre oly befolyást gyakorolni hogy az halála utánra a krassói egyház javára 8000 ft alapítványt hagyott.

Megnyugodott agg pályatárs! tudom nem lesz fénylő márványoszlop sirod felett, hiszen nem maradt utánad vagyon, gazdagság, csak egy hosszú munkás életnek emléke, ez pedig lassanként elhomályosul a hálátlan élők lelkében; de a nagybányai ref. egyházmegye évkönyveiben ott marad munkád tanujele, s mi kik közelebről ismertünk, kik téled tanultunk küzdeni, lemondani, — szívünkben, lelkünkben emelünk neked emléket és azt megőrizzük mindaddig, míg mostani sorodban osztozunk. Bizonyosságot teszünk arról, hogy mint ember és prot. lelkész hű valál a reád bizottakban, és hisszük, hogy megadta az Ur élted koronáját.

Temetése junius 12-én délután volt, halotti tanítást tartott felette Ferenczy Károly ar.-megyesi lelkész és egyházmegyei tanácsbíró II Tim. IV. 2. alapján, meggyőződéssel és szépen jellemezvén a hű lelkipásztort, ki 1. érzi hivatásának méltóságát, 2. tiszta tudományt hirdet, és 3. hallgatóinak szívét hódítja meg, kiemelvén hogy a boldogult ez elvek szerint hűséggel, meggyőződéssel, szeretettel, és türelemmel munkálkodott hivatalában. A második szónok Szabó Lőrincz apai lelkész élénk színekkel ecsetelte a földi életben az erény nyomoruságát, szenvedéseit és a bűn diadalát, mely előbbi sorsban Istennek szolgálói leginkább részesülnek. Mennyit kíván azoktól a világ, és mily szigoruan ítéli el, ha önérzete és jellemzilárdsága van; a társadalom csak követelni tud tőle, de sokszor az emberi jogoktól is megfosztaná, azért az Isten szolgálója tűr, szenved, munkálkodik, s van-e valami jutalma... . van, van a lélekben, van az örök igazságszolgáltatás hazájában. Ezek bizonyítása után bucsut vett az Ur elaggott s most megnyugodott szolgájától. Végül a sirnál Tóth Dániel nagy kolcsi lelkész mondott alkalmi beszédet az elhunyt felett. Béke és áldás legyen hamvain!

Σ.

MIHÁLYI KÁROLY

a philosophiai tudományok kitűnő tanára, a tudós társaság levelező tagja nincs többé. A hónapok óta feltartóztatlanul sorvasztó betegség f. hó 14-én d. u. 2 órakor kioltotta a 72 esztendőre terjedő közszerű életet. A nemes szív, mely mindig az igaz szépért lelkesedett, végsőt dobant; az a szellem, mely a lét legmélyebb titkainak kutatásában soha ki nem fáradt, porhüvelyét levette elköltözött. Gyászt öltött a Bethlen főtanoda tanári kara, mely szeretett Nesztorát veszíté; — a tudomány, melynek a megboldogult egyik legmunkásabb és legderekabb bajnoka vala, — a tanuló ifjúság, mely felejthetetlen mesterét siratja; egész anyaszentegyházunk, melynek ő mint pap és tanár közel félszázadon át szol-

gált a neki adott gazdag talentumokkal hiven és önzetlenül. Gyászolnak szeretett gyermekei, Károly és Katalin, kik az édes atyában egyedüli támaszukat veszítették el; gyászol egyetlen 82 éves nővére özv. Sebestyén Józsefné, született Mihályi Eszter és ennek gyermeke Ágnes, kik a szeretet önfeláldozó gondoskodásával enyhítették a szenvedő fájdalmait. Gyászolnak mind azok, kik ösmerték az ő nemes szívét, tündöklő szellemét és hallották ajkiról a bölcseségnek ihletett beszédét, kik ösmerték az embert és tanárt, a tudóst és családfőt. A kegyelemnek atyja, kinél van a vigasztalásnak lelke, vigasztalja meg a gyászoló sziveket. Hült tetemei f. hó 16-án d. u. 4 órakor tanári szállásáról az ev. ref. temetőbe nyugalomra tétettek. Porai nyugodjanak csendesen! Emléke legyen áldott! „E. P. K.“ után.

KÖNYVISMERTETÉS.

A tiszántuli tanáregyesület évkönyve az 1879/80. évről.

E lap közelebbi számaiban már az új közgyűlés előkészületeivel találkozunk s néhány nap elteltével egy másik tanévnek is végére jutandunk: a fentirt évkönyvnek a nyilvánosság előtti bővebb bemutatását mégis mindezideig nélkülöznünk kellett. Sokkal fontosabbnak, minden tekintetben érdekesebbnek tartom az évkönyv megjelenését, hogyszem a felett egyszerű hallgatással napi rendre térve, várhatnánk a következő év újabb kötetét. — De meg helyén levőnek látom azt is, hogy a szépen indult s még szebb reményekre jogosító egyesület működésének ismertetésére a felköltött érdekltség terjesztésére minden alkalom felhasználásának. Kívánatos volna mindenesetre, hogy az ügy körén kívül s hivataluknál fogva tanügyünk élén álló lelkész s esperes urak az egyesület működését éber figyelemmel kísérve, oly alkalmakkor, minő ez évkönyv megjelenése is volt — hallatnák jóakarató észrevételeiket; az egyesület intézői bizonyára jó neven vennék ugy a bátorítást, mint az eshető útmutatást.

E lap közeli munkatársai — mint érdekelt felek — természetesen az évkönyvről részletesebben nem szólhattak. Alólírott bátorságot vesz azért magának, hogy azt e lap olvasóinak bemutassa; teszi pedig ezt nem mintha azon egyesületnek elismerést s tiszteletet keltő hatását nem érzene, vagy az alól magát kivonni akarná, hanem hogy iránta legmélyebb érdeklődését — ha szinte még nem tagja is — kimutassa; annyival is inkább, mert meg van győződve, hogy a közelebről érdekeltek mindazt, mi az egyesületre vonatkozik — bárhonnan jöjjön is — figyelemre méltatják.

A „Prot. Hetilap“ a fenirt egyesület hivatalos közlönyül választatván, időről-időre bő mértékben értesítettnek olvasói az egyesület munkálkodásáról. Ugy hogy talán feleslegesnek tűnhetik fel a részletesebb ismertetés. És mégis jól esik nekem — a már jelzett indokokból — működése egyes tényeit az évkönyv után összefoglalva felújítani; különben lehetőleg törekszem arra, hogy sok ismétlésbe ne essem. S ha netalán egy vagy más pontnál mellékes dolgokra is elszóródnék figyelmem, az olvasó szíves elnézését kérem. Egyébiránt ugy gondolkozom, hogy egyszerű ismertetésem épen most, midőn a tanév végén s egy másik egyesületi közgyűlés küszöbén állunk, nem lesz egészen érdektelen.

A kezünk alatt levő évkönyv a tanáregyesület műkö-

*

désének legelvitázhatlanabb jele; ez már a *második*; gazdag tartalommal, gondosan összeállítva, díszes külsőben (jó papíron, szép tiszta nyomással), sőt az előbbi évfolyamhoz képest némileg terjedelemben is növekedve. Az életnek, munkásságnak legszebb, legméltóbb jele.

I. Első helyen áll a *tagok névsora*. Az idevonatkozó adatokat olvasóink ismerik. A gyűlés idején volt az egyesületnek tiszteletbeli, alapító, pártoló s rendes tagja összesen 139 (előző évben 109); örvendetes emelkedés (újabb tudósítás szerint 160). E tény míg egyfelől az érdeklődés terjedésének fényes bizonyossága, másfelől bizonyos kötelezettséget is ró reánk tisztelt olvasó! azt nevezetesen, hogy a felemelt zászló alá siessünk minél tömegesebben csoportosulni; minél nagyobb lesz a szellemi és anyagi erő, annál nagyobb lesz az eredmény is. Az egyesület eddigi működéséből megítélhetni annak törekvését, irányát; méltó kétségen kívül, hogy a tanügy minden igaz barátja csatlakozzék ahhoz.

A fiatal társulatnak már halottjai is vannak, még a gyűlés idején 1, azóta már 3. Nyíri Péter a nagyérdemű esperes s fáradhatlan tanfőúr, pártoló- s három rendes tag: Győri Ferencz debreczeni gymn. s.-tanár, Bede Lajos mező-túri igazgatótanár, Tóth Mihály debreczeni akad. tanár, (kinek haláláról ugyan az Évkönyvben már csak a borítékon álló utójegyzetben, hol az időközi növekvés névszerint is elsoroltatik, tétethetett volna említés). Mily szomorú fokozat hivatalban és életkorban; első a pálya kezdetén, második a munkaközben és küzdés idején, utolsó már-már visszavonulóban, a megfutott pálya végén, a szép reményekre jogosító ifju, az élet delén levő férfiú s annak alkonyához közeledő agg tűnnek fel egyszerre az alig pár évet számláló egyesület gyászravatalán. Maradjon fenn a boldogult munkatársak emléke. Az egyesület kegyeletes kötelme gyászlapot nyitni az elhunytaknak Évkönyvében, vagy más módon is meghozni érdemes tagjai iránt az elismerés adóját.

Az alapító tagok közé irt Szegedi Sándor debr. főiskolai tanár neve mellett szükséges volna megjegyezni, hogy rendes tag is, vagyis rendes tag létére az alapító tagsággal járó kötelezettséget teljesítette. Ha jól fogom fel a dolgot, ez a valódi tényállás; mert különben az alapszabályok 8. §-ába ütközne elnökké választatása. — Hasonló okból az olyan rendes tag nevét, ki más pályára lép, egyszerűen a pártoló tagok sorába tenném át.

II. Hódmező-vásárhelyi közgyűlés jegyzőkönyve. Tartatott 1879. jul. 9., 10-én, 36 tag (megnevezve 34 van) jelenlétében s 40 jegyzőkönyvi számot tartalmaz. Az egyesület élete, működése legnagyobb mértékben a közgyűlésen nyilvánul, ennek pedig ismertetője a jegyzőkönyv. Ugyan fontos tehát azon 17 lap, melyeket ez az évkönyvben elfoglal. A gyűlés lefolyása részletesen ismertetett e lap múlt évi folyamának 29. s köv. számaiban. — Ennek ismétlésébe nem bocsátkozom, legfeljebb egy-két pontról teszek említést. 13. sz. alatt az egyleti munkásság emelése stb. czéjéből felhívatnak a tanárok a gyűléseken leendő tömegesebb megjelenésre; a fentartó testületek pedig az útiköltség fedezésére. A kérdés első része mindenestre kívánatos; minél több buzgó tag van együtt, annál nyomatékosabb, tekintélyesebb megállapodásuk, annál többfele vitetik szét közvetlen átvétel utján megvalósítás végett az eszme. De meg

— kivált vidéki elzárt tagokra nézve — már a pusztá érülködés is jóltevő hatású. Utóbbi része kissé kényes természetű; óhajtható volna, hogy közvetlen az elnökség tegyen ez ügyben, a hol arra szükség volna, az illető testületeknél megkeresést. 20. sz. alatt az Országos közélettanodai tanáregylet Közlönye 1878/9. évi 19. 20. számaiban közzé tett iskolai, főleg pedig nyelvtani műszók a tanárok figyelmébe ajánlatnak. 23. sz. alatt ki van küldve egy 5 tagú bizottság a vidéki középiskolák számára felállítandó tanári nyugdíj- és gyámintézet tervjavaslatának készítésére s a kellő előintézkedések megtételére. — Nagy horderejű lépés; jól esik pusztá felemlítése is. Hiszszük, a derék küldöttek nem rettennek vissza a felmerülő nehézségektől s mindent elkövetnek a fontos — bár nehéz — kérdés szerencsés megoldására. (Biztos tudomásunk szerint a tervjavaslat már kész s az egyes gimnáziumok tanárkara előtt is véleményezés végett megfordult. Nem lehetetlen, hogy a legközelebbi közgyűlés életet ad a még pár évvel előbb is beteljesíthetlen álomnak tekintett eszmének.) A jegyzőkönyv diszpontjai a 2—5. sz. alatti üdvöletetek; 7. sz. alatti 100 frankos ajándék aranyban, pályadíj; 11. sz. Imre Sándor értekezlete; 14. sz. Vallás-tanítás és tanterv feletti eszmecsere; 23. sz. Nyugdíj- s gyámintézet ügyének felkarolása; 24. sz. Futó Mihály felolvasása a h.-m.-vásárhelyi gimnázium történetéből; 29—31. sz. Új választások; 32., 34. sz. Ajándékozások. Sajnos, hogy az idő rövidege s más okok miatt több fontos tárgy, így a tanterv, tankönyvek, továbbá a latin nyelv tanítás feletti eszmecsere, Szabó Dániel javaslata a véderőről szóló törvénynek a gymn. tanulók előhaladása érdekében kívánatos módosítása ügyében fel nem vétethetett. 39., 40. számok a hitelesítésre, mely okt. 28-án következett be, vonatkoznak.

Előző évi jegyzőkönyvbe az egyes fontosabb tárgyak feletti vitatkozások részletesen bevezetvék; a közelebbiből legnagyobb részét kihagyattak. Ez egészen helyes eljárás is. A mennyiben azonban a viták folyama általában érdekes, sok tekintetben pedig fényt vethet oly dolgokra, mikről a jegyzőkönyv — a dolog természete szerint — hallgat: kívánatos volna azokra a fontosabb ügyeknél „Tárgyalások menete“ cím alatt kiterjeszkedni, vagy — épen jelen esetben — a korábbi nyilvános közzétételeire utalni. Nem volna felesleges, ha a jegyzőkönyvi határozatokból tárgymutató állítatnék össze.

III. Elnöki megnyitó beszéd, tartalma már ismertette volt. Komoly, szerény bár — de férfias hangon halljuk abban a helyzet áttekintését, „erőnk túlbecsülése, de egyszersmind kicsinylése nélküli“ a teendők s irány kijelölését. Méltó a testülethez, méltó az ügylőz.

IV. Jegyzői jelentés. Jegyző kedves, szelid hangját bizonyynyal örömmel látjuk e lap hasábjain is, valahányszor azzal találkozni szerencsénk van. Szerény az ő tolla is, e mellett önérzetes. Nem nagy szavakkal, de a tények igaz felmutatásával, e mellett az ügy iránt teljesen odaadó szeretettel, buzgalommal, minden sorában igaz lelkesedéssel teljesíti kedves kötelességét. Igen szép, tiszteletet keltő irány ez, legillőbb kifejezése az ifjú egyesületnek. Ily irányban ily vezetés mellett biztos a siker. Vegyék elnök s jegyző ez egyszerű, de igenis megérdemelt elismerést.

Maga a jelentés az év történetét híven tükrözi; mindenestre felmutat annyit, mit ez első évtől jogosan vár-

hatni. A
irányba
dása is
legyen
nünk sz
hogy fé
ismeret

IV
szolgál
1054 fr
adás; 8
első es
tűnik fe
követel
Szerenc
részéből
egyház
5. §-a
sét biz
lezettse
illető e
bad re
tartotta
kes ka
frt; el
nám, h
kinek e
ben ma
sebben
képen
elkötele
vánt cz
sürgette
évi kin
talható
nem te
közleni

V
érzés él
alatt. N
azáltal
rövidre

A
példák
kozik a
lák er
nyelvt
Ezen r
nyelvek
a nyelv
megyür
nép sz
rokonsá
zseknel
szapor
csiny
a név
ságu
gyaks

hatni. Az egyesület, illetve központi bizottság működését 3 irányban tünteti fel. A III. sz. alatt a bizottság munkálkodása ismertetésének kezdetén mondottakra nézve szabad legyen annyit megjegyezni, hogy vannak dolgok, miket éreznünk szabad, kell is, de kimondani nem lehet. — Óhajtom, hogy félre ne értessem. Az évi jelentés tartalma különben ismeretes.

IV. *Pénztárnoki jelentés.* Szinte örvendetes tudomásul szolgálhat. Lehetetlen, hogy emlékezetben fel ne újítsam: 1054 frt 30 kr. a bevétel és követelés, 183 frt 75 kr. a kiadás; 870 frt 55 kr. tiszta vagyon. Fényes eredmény ez az első esztendőről. Első tekintetre azonban megdöbbentőnek tűnik fel azon tétel, mely az említett 1054 frtból 343 frtot követelésnek jelez. Ez egy kissé elszomorítóan sok volna. — Szerencsére nem így áll a dolog; mert mint a jelentés többi részéből is kiténik, annak legnagyobb részét alapító egyházak elkötelezett tökedija képezi, kik az alapszabályok 5. §-a értelmében járva el, az 50 frt 6% kamatának fizetését biztosítják. Nézetem szerint nem sorozható az ily kötelezettség a követelések rovatába, kivált ha tudjuk, hogy az illető egyházak az egyesület netaláni feloszlása esetére szabad rendelkezési jogukat a tőkére nézve magoknak fenn tartották; ezekkel szemben követelés tenát csak az esedékes kamat lehet. Ilyen hátrálék van 9 frt, tagdíjakból 34 frt; elég nagy összeg ez így is hátráléknak. Nem gondolnám, hogy az illető egyházak is jó neven vennék, ha valakinek eszébe jutna a *követelés* szót velök szemben erősebben magyarázni. Az efféle kintlevő tőkéket talán illetékesebben *kötvényben* cím alatt lehetne kezelni, mert voltaképpen az alapító levél csakugyan a kamat pontos fizetésére elkötelezés; e kötelezettség teljesítése elégséges is a kívánt cél elérésére. A valódi hátrálékokat bizonyosan megsürgették már eddig is, és sürgetik idejében, míg azok az évi kimutatásokat az efféle számadásoknál gyakran tapasztalható állandó sötét rovatokkal kellemetlen benyomásukká nem teszik. Nem volna-e czélszerű az évkönyv borítékán közleni időről-időre a díjbefizetők neveit?

VI. *Imre Sándor* tiszteletbeli tag értekezése: „*A nyelv-érzés élesztése és ezáltal a nyelv épségének fentartása*“ cím alatt. Nem dicsekszem azzal, hogy teljesen sikerülend, mindazáltal bővebb ismertetés végett megkísérlem tartalmát rövidre foglalva adni.

A nyelv jelen romlott állapotából kiindulva, mit jellemző példákban tüntet fel, s érintve, hogy e baj hasonlóan mutatkozik az időszerint más nemzeteknél is, orvoslásul az iskolák erélyes ellenműködését ajánlja; nevezetesen, hogy a nyelvtanítás mélyebbé, ez által a nyelvérzés erősebbé tétessék. Ezen nyelvérzést jellemezvén, s romlása okául az idegen nyelvekből átvett szokat és szókapcsolatokat mutatván, áttér a nyelv megóvására. Megóvjuk pedig úgy, hogy visszamegyünk a nyelvtörténelmébe és vizsgáljuk behatóan a nép szólásai, mondatainak sajátságait; s 1. a szótörzsek rokonságát keressük, 2. több érdekes dologra, az ígétörzseknek, nevek törzseinek belső hangváltoztatás által való szaporodására, az ige- és névképzésben látható, néha kicsiny hangváltoztatás által létesülő értelemmódosulatokra, a névképzőkre stb. figyelemmel vagyunk, 3. érdekes tanulságul a régiebb időkbeli összetett szokat bonczolni s megérteni gyeks zünk. Mindezekre jól választott példákat hoz fel a

nyelv iránti érdeklődés felköltése, ahhoz való vonzódás eszközlése végett; mert Carlyle jeligéül választott szavai szerint, hogy „ha valamit megesmerni, valóban megesmerni akarunk, elébb meg kell szeretnünk, rokonszenvet kell iránta éreznünk.“ Tovább menve kijelöli a határt, a meddig mehet a nyelvérzés a tudományban; nevezetesen szabad ugy tekinteni a nyelvet, mint hangzó művészetet s megfigyelni azt a hangjátékokban, ikerszókban stb; és szabad az érzés műveit értelemmel vizsgálni s állapítani meg, így a beszéd szellemét, hogy köt, old, alakít, vizsgálni, szótörzsek csoportosítása által közös szóelemre következtetni, a nép beszédében levő számos ily fajta élő és erős kifejezéseket (mik mindannyira fontosak a költésre nézve) összegyűjteni, alkalmilag a növendék figyelmébe ajánlani, a szók ősi érzéki jelentését kimutatni (mit oly szépen fejteget); mindezek végett utal kiváltképen a költőkhez.

Ezek alapján a nyelvérzés fejlesztése s ez által a nyelv sajátossága, tisztaságának megőrzése végett tenni valók: a nyelvelemzés, a szók életének történelmi kutatása. Erre az oktatás legfelsőbb folyamán külön órákat is óhajtana, addig legalább alkalom szerint rövid kitérésekben vonzóan; továbbá a közös jelentés által együvértartozók összefoglalása, a szócsaládok összevetése, végre az e tekintetben példányul szolgálható költők olvasása. — Ez eljárás haszna: a szók, a pusztá jelek életet nyernek, belső alkatuk értékét nyer; ennél fogva erősebben is fogunk ragaszkodni azokhoz. A nyelvérzést tompítják az idegen szók, a középiskolai oktatás körében tehát nyelvtisztaságra törekedjünk, mire a történelmi visszatekintés is hatalmas utal.

Végül hangsúlyozza, hogy a kitűzött cél elérésére tudományos előkészületre van szükségünk, és itt kettős a kötelesség: a nyelv egész kincsének ismerete a most élők beszédéből és az elébb éltek hagyományaiból, és a nyelvkinccs és nyelvvalakok ismerete a rokon nyelvek tudományából, utóbbi habár csak módszerében s általános eredményében is. A feladat nehéz, a tenni való sok. Azért hathatósan buzdít.

Természetesen az előadás szépsége, meggyőző volta stb. elenyészik a vázlatos összefoglalásban; legfeljebb pusztá tájékoztatásul szolgálhat az. A kitűnő, tudományos értekezés díszlapjait foglalja el bizonyára a különben is tartalmas évkönyvnek, méltó az egyesület hálás — táviratilag is kifejezett — köszönetére. Tárgya kiválóan fontos, ugy szólva életkérdés, annyival nagyobb figyelemben kell részesitenünk. Tanulmányozzák a tagok s terjeszszék az iskolában és életben kövítésre méltó elveit.

VII. *Adatok a h.-m.-vásárhelyi ref. főgymnázium múltjához.* Futó Mihálytól. Sok szép vonást tartalmaz, az iskola újabb életéről teljes képet nyújt. Az előadás kedves, vonzó, lelkesült, mert hiszen az írja, ki immár 20 éven át küzd, fárad — tegyük hozzá nem sikertelenül — derék tisztársaival e tanintézet emelésén, felvirágoztatásán. — Mint történelmi műnek, czéltalannak látom kivonatozását. Meglehetünk arról is győződve, hogy igaz adatokra támaszkodik; s az iskola történetének tüzetes megírásában érdekesen, használható.

VIII. *Javaslat a gymn. vallástanítás ügyében.* Gergely Károlynak „*A gymnáziumi vallástanításról*“ a megelőző évben tartott értekezése alapján most megejtett tárgyalás

eredménye. Az érdekes eszmecsere e lapban ismertette volt. A javaslat a vallástanítás ügyében jelzett értekezés alapján 7 pontra hívja fel az egyházkerületi közgyűlés figyelmét, ez is tudva van. A tananyag beosztásában az egyháztörténetre és hit- és erkölcsstanra vonatkozó rész aligha újbóli megvitatást nem igényelne. Már az alapul felvett értekezés megengedi, „hogy a III., IV. osztálybeli gyermek, kivált minthogy a világtörténelmet még nem tanulta, nem eléggé fejlett még a rendszeres egyháztörténelemnek elsajátítására.“ (Évkönyv, I. évfolyam, 116 lap.) — A gyűlésen egyenlő volt a szavazatok száma az egyháztörténetnek a hit- és erkölcsstan előtt megtartása mellett és ellen. Most ha a miniszteri tantervhez közeledünk — a mint azt az egyesület központi bizottsága is ajánlja — még kevesebb lesz a történeti alap, mire az egyháztörténelem tanítását fektetni lehet. Véleményem szerint azon célzatnak, mely a magyar történet korlátozását azzal is mintegy pótolni kívánja, fenntartása, egyháztörténet tanításunk sikerét kockáztatja. A magyar történet pótlásáról intézkedjék a tanterv másképen. — Eddig is érezték bizonyára a nehézségeket illető tanáraink, melyeket a világ eseményekkel szorosán összefüzdő egyháztörténeti tények megértése okozott, most azok csak szaporodnának. Szerintem tehát e kérdés újból megvitatása nem volna felesleges.

Mint fénypontját kell kiemelni e javaslatnak a vallástan *célszavát*: „A vallástani oktatás célja református gymnáziumokban: a növendékeket a vallásra, egyházra és annak intézményeire vonatkozó ismeretek közlése által oda képezni, hogy magokat az egyházi élet egész mezején alaposan tájékozni képesek legyenek, szívökben a vallás és egyház iránt hű szeretet állandóan meghonosuljon s erkölcsiségök és egész lelkületök ker. ref. vallásunk életelvei szerint idomuljon.“ Igazán el lehet rólok mondani: „aranyiszavak.“ Jeles munkálat után készült; de meg is állja helyét. Általában a vallástanítás céljának kitűzésére sok szép tervet olvashatunk, de igazabbat, hívebbet, rövidletben tartalmasabbat és odaillőbbet aligha találunk.

IX. szám alatt egy másik *javaslat* következik a ref. gymn. értesítők egyöntetű kiállítására tárgyában Futó Mihálytól. A központi bizottság által is megvitatva még a múlt év május havában közöltetett. Nagy figyelmet érdemel a III. sz., mely odaillő értekezés mellett a tanintézet multjára vonatkozó adatok közlését nyomósan ajánlja. — Én részemről kívánatosnak tartottam volna, hogy az értesítő egészen teljes, befejezett legyen; a tanév bezárása utolsó órájáig hű képét nyujtsa annak. Így nem látnék abban semmi hátrányt, ha az Értesítő pár napot (csak hogy nem heteket, hónapokat) késik; ha egyébként már kész, az illető ívek kefelelyomotába a számadatokat könnyen be lehet pótolni. — Inkább meghoznám azon áldozatot is, hogy a vidéki növendékekhez postán utánok küldessék, csak hogy az Értesítő teljes legyen. Különben a központi bizottság módosításai sem okvetlenül kívánják azt meg.

X. *A ref. tanügy, különösen pedig a debreczeni főiskola legrégebb történetéből*, felolvasta az országos közélettanodai tanaregyesület Debreczenben tartott közgyűlésén 1879. jul. 4. Géresi Kálmán. Így tehát e cikk nincs szorosabb egybefüggésben az egyesülettel, de hogy az Évkönyvbe felvétellett, tárgyánál fogva minden esetre igazolt; mintegy pótlása

annak, hogy a megelőző évben Debreczenben tartott közgyűlésen, ezen iskola története még nem ismertettetett; s talán épen azért maradt ki szerző tanügyi mozgalmakról tett jelentése is, hogy erre tér nyiljék. Az egész felolvasás — mint szerző maga is nevezi — érdekes „futó vázlat“; a régi diákéletből sok jellemző, tarka vonást nyújt, végül egy pár XVI. századbeli tankönyvet is bemutat. Látszik, hogy érdekes akar lenni, e célját a felolvasásnál bizonynyal el is érte; szellemes, könnyed, élvezetes.

Orosz István.

(Vége köv.)

A sárospataki ref. főiskola szépészeti és műrégészeti muzeuma.

(Külön lenyomat a jelen 1879/80. évi értesítőtől.)

Ily czimű, összesen nyolcz lapra terjedő füzetkét kaptunk a napokban, de a mely a felsőbb képzés egyik eddig nálunk nélkülözött, igen fontos eszközének a fentjezett muzeumnak adja leírását, megemlítve az eszmét is, mely annak lételt adott, épen azért mi azt ezennel bővebben ismertetni kedves kötelességünknek ismerjük.

A füzet szerint a muzeum alapításának oka volt ama vádák megelőzése, melyeket a ref. főiskolák ellen szoktak emelni, hogy t. i. azok felköltik növendékeikben az erős meggyőződést, de szögletességeit nem simítják el; alkalmat adnak logikus jellem képződésére, de formaérzék ápolása híján az egyéni érdessé teszik; e bajok ellenében legbiztosabb iskolai szer a formaérzék ápolása, a műizlés felkeltése és nemesítése.

Vannak azonban még magasabb szempontok is, melyek az ily iskolai muzeumok fontosságát bizonyítják. Nálunk a képzőművészetek: a festészet és szobrászat szép fejlődésnek indultak; alakult „országos képzőművészeti társulat“, sőt már annak díszes műcsarnoka is van saját palotájában. Művészeink neve Európát tölti be azok jó hírével. Lenne tehát minden a képzőművészetek felvirágoztatására Magyarországon, csak műértő és művásárló közönség nincsen, a mint lenni kellene. „Itt az ismeret hiányában van a közönység, a tétlenség oka. Az ismeret hiányában vesz el a nép, mert eltéveszté szeme elől az életet vezérlő eszményt. S ha van remény, biztos kilátás a műizléshez szükséges ismeret megszerzésére, ugy az egyedül az iskolákban az iskolák által van. Mig az iskolák idegenkednek a képzőművészetek fenkolt eszméinek felkarolásától, addig nem lesz ez irányban közönységünk. „A közönnyt megbánják a szépművészetek, megbánja a közönység, s mindenek felett az iskola.“ Ne ragadja csak meg ideje korán az iskola a szép magasztos eszméinek, n szemlélhető szépnak segítségét, bizony kihull markából az is, a mit ma még féltékenyen zsugorgat: a klasszikus világ discursiv szépsége, melynek élvezete hasonlíthatatlanul nehezebb feltételekhez van kötve, s ekként maga az iskola lesz oka, ha az ideál szolgálatából le lesz rántva a mindennapiság porába; a mily arasznyi értelemmel mérlegelendik szolgálatait, oly arasznyi értelmű nemzedéket fog kibocsátani, s így a végzetes bajt, épen ő teszi állandóvá. örökké.“

Ezen eszméktől vezéreltetve növeli a sáros-pataki főiskola a maga szépészeti muzeumát s hasonlók szervezését óhajítja a középiskoláknál is országosan.

A sáros-pataki muzeumban a szoros értelemben vett képzőművészetek minden ága képviselve volt eddig is, így az építészeti, szobrászati öntvény- és rajzminták csak szaporításra vártak és szaporítottak is; de színes képek még hiányoztak, pedig a képzőművészetek aesthetikájára vonatkozó előadásoknál azok felette szükségesek, ugy az előadás megértése, mint az aesthetikai hatás szempontjából. E cél elérése végett a főiskolai muzeum a képzőművészeti társulat tagjai közzé vétette fel magát s évenként 100 frtot ad eredeti festmények bevásárlására.

A szépészeti muzeum tulajdonképi átalakítása, hivatás-

szerű bővítése a műrégészeti és műipari tárgyaknak felvételeiben állt; ugyanis ilyenmü tárgyak régibb idő óta adományoztattak a buzgó közönség által a főiskolának s elhelyezést a főiskolai különböző gyűjteményekben leltek.

Most már négy teremből álló diszesen felszerelt mügyűjteményben együtt találja a főiskolai hatóság a még szerény, de kezdetnek bizonyára említésre méltó mügyűjteményt, mely a jóakarók, pártfogók, a közönség és egyesek által élvezeteli megtekinthető. Mindenek felett az ifjuság feltalálja itt a legegyszerűbb müipari tárgyaktól föl, — habár másolatokban is — a legmagasabb műremekekig ízlése, szellemi nemesbedésének hatalmas tényezőit.

A muzeum bár szépen fejlődött és gyarapodott eddig, de a fejlődés mai álláspontján nem maradhat meg, hanem erősbödni, gazdagulni, virágozni fog Isten után a pártfogók, közművelődés barátjainak kegyelméből, mondja hittel és reménynyel a füzet szerzője.

A pártfogók között első helyen látjuk megemlitve báró Vay Béla borsodi főispán és egyházmegyei segédgondnok ur ő méltóságát, ki a felette értékes éremgyűjteményt szakavatottan rendezte be. Az ő rendezése után tudva van, hogy a muzeumnak 3169 dbra menő érme közt sok igen nagy becsű van, s az éremgyűjtemény értéke 2990 frt 74 krt üt meg. A müértő báró urnak annyi nemes lelkesültséggel önként vállalt s rövid időn szerencsésen, saját kezüleg bevégzett nagy munkájaért forró köszönet nyilvánítatik.

Ezek után felszámláltatnak a lefolyt tanév alatt a muzeumnak adományozott müdarabok, az adományozók közt ifju báró Vay Miklós ur mint állandó, bőkezű adományozó említettvén. Az adományozott tárgyak összege 214 darab. A gyűjtemény vétel utján is öregbedett összesen 111 dbbal. Végre a könyvtárból áthelyeztetett 264 db., a természetrajzi gyűjteményből 174 db. műrégészeti és művészeti tárgy. Az áttett, valamint az adományozás utján gyűlt régészeti tárgyak egyelőre aesthetikai szempontból nyertek elhelyezést, a szakszerű berendezés későbbi időnek tartatván fenn.

Ezután olvastuk a muzeum pénztári állására vonatkozó jelen tanévi kimutatást.

Átjött a jelen évre	1096 frt 75 kr.
Ez évi bevételek	54 " 76 "

Összesen 1151 frt 51 kr.

Kiadás összesen tesz 897 frt 46 krt.

Marad a muzeumnak rendelkezésre 254 frt 5 kr. A muzeum birtokában van az országos magyar képzőművészeti társulat: 014,183., 048,416., 052,492. számú sorsjegyeinek, a sorshúzás napja 1880. decz. 15.

Ismertetésünket azon meleg óhajjal zárjuk be, hogy az adakozó és pártfogó közönség meg nem fáradó jósága mellett az oly nagy becsű s jelentőségű intézmény fejlődjék, növekedjék és virágozzék, hogy a kitzűött nemes czélok általa minél tökéletesebben eléressenek s ez által megnyerjék legédesb jutalmukat mindazok, kik annak létesítése körül buzgón fáradoztak és fáradoznak.

Vajha mielőbb debreczeni főiskolánk köréből is hasonló muzeum szervezésével lephetnök meg a világot!

X.

LAPSZEMLE.

A „Pesti Napló“ az ujonnan épülő Szegedről vezérczikkezve azt mondja, hogy az eddigi parasztvárosból civilizált város lesz, valódi alföldi metropolis. Az új Szeged a magyar nemzetiségre mind kulturai mind politikai szempontból fontosabb lesz, mint volt a régi, s ezért óhajtható, hogy Szegeden egyetem létesíttessék.

Azon kérdésre hát, hogy hol állíttassék fel a harmadik magyar egyetem, a „Pesti Napló“ Pozsony felett Szegednek

adja az elsőséget. De egy egyetem évi költsége százezer frtnál is többet vesz igénybe s ezért az államnak új egyetem felállítására ma nincsen módja.

Azonban „Magyarországon új egyetemekre tér nyílik és szükség van. És pedig a következő okokból: 1. A jogi akadémiák, melyeket részint az állam, részint a felekezetek tartanak fenn, czéljuknak meg nem felelnek, bennök a tanítás sovány és egyoldalú, mert a bölcsészeti kar támogatását nélkülözik. — 2. A felekezeti középtanodák részére különböző hitfelekezetek régen sürgetik külön tanárképző intézetek felállítását s ez a felekezeti iskolák javítására égető szükség, ugy a protestánsok részére, mint a katolikus és a szerzetesi gymnáziumok számára. Ezen tanárképzés legczélyszerűbben felekezeti egyetemen lenne eszközölhető. — 3. Még nagyobb szükség a nemzetre, hogy müvelt papjai legyenek, kik tudományos képzettséggel birva illő állást foglaljanak a társadalomban s a népet a civilizációra vezessék. A szemináriumok és a protestáns theologiai intézetek annyira nem felelnek meg a kor magasabb igényeinek, hogy maguk az egyházak ezt belátván, ez iskolákból még más bel- vagy külföldi egyetemekre küldik jelesebb papnövendékeiket. — Tehát a nemzeti közművelődés érdekében, valamint az egyházak érdekében egyaránt kívánatos, hogy az országban egy katolikus és egy protestáns egyetem állíttassék, mind-egyik három karral: jogi, bölcsészeti és theologiai fakultással.“

A P. N. mind a katolikusok mind a protestánsok részére óhajt egyetemet, és pedig azok részére Szegeden, ezek számára Debreczenben. A szegedi egyetem felállításával hamar is készen van, nézete ez: A tanulmányi alpból fentartott jogi fakultásokat egyesíteni kellene, a theologiai karról gondoskodjanak a püspökök, a bölcsészeti kar dotatiójára is szerztethetnének alapok, ha az államilag kezelt javak (a Napló szerint a fundus studiorum a r. katolikusoké) jövedelméből tétetnének, az épületekről magának Szegednek gondoskodni; az állam pedig az orvosi kart, mely felekezeti érdeket nem képez, saját budgetjébe felveszi.

Hát a prot. egyetem hogyan állíttassék fel? Erre a P. N. tanácscsal sem tud szolgálni. Ha azonban az analogiát akarónk követni, mi meg azt mondhatnók, van-e szüksége a protestáns s illetőleg a ref. egyháznak öt jogakadémiára, melyek közül kettő ugyis csak tengődik? Nem lehetne és kellene az ezekre kiadott roppant összegekből s néhány bölcsészeti tanszék egyesítéséből egy protestáns egyetemet állítani? Lehetne igenis, csak az hiányzik, hogy egy magy. prot. egyetem felállításának szükségét általában belássák az egyházkerületek, s egyek legyenek akarásban is. Ti oszlopemberek, kik az egyházkerületek tiszteletét és bizalmát birjátok, s kik az ékesszólás fegyverét oly kitünőleg kezelitek, álljatok elő és beszéljete, a még tűnődő vagy közönyös leikeket rázzátok fel és lelkesítsétek áldozatra, egy akaratra. Ha a hajdanokban a köveket is meg lehetett lágyítani, s a fákat helyeikből kimozdítani a szó és hang hatalmával, ma nem indulnának-e meg az emberi szívek az igazság szavára?

Szegeden, ugy látszik, lesz egyetem, azt mutatják a jelek; nem kellene-e mozognunk s az alvó tüzet élesztgetnünk, s egy prot. egyetem alapköveit rakosgatnunk?

Megjelent folyóiratok. 1. *A Magyar Prot. Egyházi és Iskolai Figyelő*-nek, melyet Czelder Márton szerkeszt és ad ki, ez évi VI-ik vagyis juniusi füzeté megjelent ily tartalommal: 1. Egyetemes közpénztár (domesztika), Hajnal Ábeltől. H. Á. a domesztika forrásaiul ezeket jelöli meg: a) perselypéncz október 31-én mint a ref. ünnepén; b) a confirmálandó gyermekek adománya; c) a félévénként vizsgálatot tevő iskolás gyermekek adománya; d) a lakodalmak, keresztelesek alkalmával gyűjtött krajczárok. 2. A ker. vallás és bölcsészeti. Dr. Heiszler Józseftől. 3. Origenes gondolatai a predikációról. Dr. Nebe után Gulyás Lajostól. 4. Fung Sui, vagy a kínai geomanti (földjóslat) Láng Adolftól. 5. St. Chrischona ismertetése Fácscsik Jánostól. 6. Dr. Böhl levele a Kohlbrügge kör tagjaihoz, Rácz Károlytól. 7. Bethlen Miklós levele Széki Teleki Mihályhoz. Közli Koncz József. 8. Külföld. 9. Belföld. 10. Könyv- és lapszemle. 11. Halotti statisztika. A „Figyelő” előfizetési ára félévre 2 frt., egész évre 4 frt. Az előfizetési pénz a szerkesztőhöz Felsőbányára küldendő.

2. *Evangyéliumi lelkész-tár.* Szerkeszti és kiadja Czelder Márton. Főmunkatársak Láng Adolf és Gulyás Lajos. Az V. VI. Füzet. Tartalmát predikációk, esketési beszédek, pünkösti szentvacsorakor mondandó szertartási beszéd, s egy ima képezik.

3. *Protestáns Pap.* Gyakorlati szakközlöny. Szerkesztik és kiadják: Lágler Sándor ev. pap és Kálmán Dezső ev. ref. pap. Az előttünk fekvő 9. szám e következő jeles tartalommal jelent meg. 1. A teremtő Isten. (dicsőköltemény) Bényei Gábortól. Kézpénz, vagy terménybeli fizetés? vagy földhasznélvezet? 3. Kik boldogok Jézus szerint? A lelki szegények. Ifj. Coquerelle után Teleki Józseftől. 4. Gyakorlati biblíamagyarázat, Zsigmond Sándortól. 5. Szinovitz Lajos emlékezete Laukó Gusztávtól. 6. Confirmatio Ujverbáson. Kármán Józseftől. 7. Külfölkék. A Protestáns Pap előfizetési ára negyedévre 1 frt, félévre 2 frt, egész évre 4 frt; az előfizetési pénz Kölesdre küldendő.

4. *Paedagogiai szemle.* Tanügyi havi közlöny. Szerkeszti és kiadja Rill József. Az V. füzetet kaptuk utóljára, mely az eddig megjelent füzeteknek méltó társa akár a tartalom változatosságát, akár az egyes cikkek jelességét tekintsük. A Szemlét, melynek ára 12 füzetért csak 2 frt 50 kr., a népoktatás ügye iránt érdeklődőknek ajánljuk.

Egyébiránt a fentirt folyóiratokat általában ajánljuk.

Szabad egyház szabad államban. Fazy Henrik a genfi ifju-demokratapárt vezetője által az egyház és állam elválasztására közelebb ily cím alatt beadott törvényjavaslat: „a cultusbudget megszüntetését illető törvény” a harmadik felolvasáskor a nagy tanács által elfogadtatott. A május 31. napján 52 szavazattal 43 ellen elfogadott első cikkely, mely az egész előterjesztés elvét magában foglalja, a cultusok teljes szabadságát biztosítja; az állam és a községek (commune) semmi cultusköltséget sem vállalnak magokra; senkisék kényszerítettetik, hogy valamely cultus költségeihez járuljon. A Fazy törv. javaslatának többi pontjai meghatározzák, hogy az egyházak ezentul a szabad egyleti és gyülekezési jog szerint szervezhetnek és külső tényeikre nézve az általános törvénynek és rendőri szabályzatnak lesznek alávetve. A nagy tanács engedélye mellett alapítványokat tehetnek, s e czímen ajándékokat fogadhatnak el, különös felhatalmazás nélkül azonban semmi más ingatlanokat nem birhatnak, mint templomokat, egyházi épületeket és lelkészlakokat. Ezek a községek rendelkezése alatt állanak, melyeket elidegeníthetnek. A mig ez nem történik, a most protestáns vagy katolikus istenítiszteletre szánt épületek a községtanácsnak különös felhatalmazása nélkül csak az illető istenítiszteletre használtatnak. A Szent-Péter templom Genf város elidegeníthetetlen sajátja marad és a prot. istenítiszteletre szenteltetik; az állam nemzeti ünnepekre ezentul is használhatja azt.

A javaslat mellett szavaztak a prot. orthodoxok, az ultramontánok és néhány radikális — ellene a liberalconservatívok és a többi radikálisok. Hogy azonban a nagy tanács a maga szótöbbséggel hozott határozatát keresztülviszi-e

nem bizonyos. Nemcsak az államtanács van ellene, hanem az is kérdéses még, hogy a törvényjavaslat a népszavazásnál is, mely 30 nap alatt 3500 szavazó polgártól kívánatik — nyere többséget.

Az angol alsóházban a Bradlaugh képviselő ügye nagy port vert fel. A dolog ez: a képviselők a választás után előirt formások szerint esküt tartoznak letenni, különben a házban ülési joguk nincs; vagy ha a ház meg is türi az esküt nem tett képviselőket, de a szavazásokban részt nem vehetnek. Bradlaugh a szokásos — vallásos — eskü letétele előtt késznek nyilatkozott ugyan a házszabályok teljesítésére, melyek értelmében az illető képviselő a parlamentbe bevezetve az eskü szövegét aláírja, de kijelentette, hogy ő atheista lévén, az esküformának nem tulajdonít több kötelező erőt, mint bármely más fogadalomnak. Erre Bradlaughot az elnök kiutasította a házból s lett nagy megbotránkozás a parlamentben és parlamenten kívül. A vallásos angol népet különösen sértette a Bradlaugh szokatlan nyilatkozata. A parlament pedig bizottságot nevezett ki ez ügyben adandó jelentéstételre. — A bizottság támaszkodva a Victoria törvényre, mely megengedi, hogy a képviselő a szabályszerű eskü helyett ünnepélyes fogadalmat tegyen, azt ajánlotta, hogy Bradlaugh esküre ugyan ne bocsáttassék, hanem e helyett fogadalmat tegyen. A kormány a bizottság véleménye mellett volt és szavazott, de a ház Grifford azon indítványát fogadta el 45 szónyi többséggel, hogy Bradlaugh ne csak esküt, de fogadalmat se tehessen. E szerint Bradlaugh képviselői mandatumától meg nem fosztatik ugyan, de a parlamentnek üléseiben sem vehet részt. Az angol parlament tehát a Br. esete alkalmából kimondta, hogy atheista nem lehet az angol parlament teljes jogú tagja. A szavazás megtörténte után Br. kijelentette, hogy személyesen megjelenik a házban s kéri bebocsáttatását. Bradlaugh meg is jelent a házban s szólani kívánt, de csak a sorompón kívül engedtetett meg neki a szólás. Itt beszélt hát s véde jogát, hogy helye van a házban; a ház azonban más értelemben volt, minélfogva a ház elnöke felhívta őt távozásra, de nem engedelmeskedett; majd a parlament jogot adott az elnöknek eltávolíttatására, de ekkor is kijelentette, hogy nem engedelmeskedik, mert a ház határozata törvénytelen. Erre aztán a ház börtönébe záratott.

Örményországban egy kis ref. egyház van alakulandóban. A mint a „Ref. Kirchenzeitung”-ban olvassuk, mintegy 4 év előtt Mighudith örmény püspök bizatott meg, hogy teljes erejével küzdjön az amerikai missionariusok ellen, kik negyven év óta működtek Örményországban. Isten igéjének alapos tanulmányozása s a ref. egyház tanainak pontos ismerete arról győzte őt meg, hogy a régi tulajdonképi örmény egyház sok hibával teljes, és midőn egy török nyelven irt imakönyvet talált, elhatározta, hogy maga körül egy községet alkot s az imakönyvet mint istenítiszteleti alakot fogadja el. Sok üldözést szenvedett, jelenleg Angolországban tartózkodik, hogy fölig kész alkotásának bevezetésére pénzt gyűjtsön és hogy egyszersmind angolul megtanuljon, hogy aztán az imakönyvet anyanyelvére fordíthassa. Mighudith azt is kívánja, hogy egyháza mint ref. örmény egyház elismertessék. A canterburyi érsek ajánlja őt az angol püspöki egyház tagjainak s ő mindenesetre rokonszenvvel, bátorítással és pénzsegéllyel tér hazájába vissza.

Vasárnapügy. A budapesti politikai lapok hétfői számait igen természetesen vasárnap szokták szedni; s közelebről e lapok szedői élénk mozgalmat keltettek a hétfői számok beszűntetése, illetőleg a vasárnapi betűszedés ellen. A hírlapszerkesztők dicséretére legyen mondva, méltányolták a mozgalom indokait egy urnak Bródy Zsigmondnak, egy német zuglap szerkesztőjének kivételével, s e miatt a nemes irányú mozgalom siker nélküli marad.

Sajtóhiba. A „Pr. H.” 25. számában a 205. lapon Ecclesiasticus cikke utolsó szava *alkalmaztassék*, tévesen áll e helyett: *alkottassék*.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**
Főmunkatárs: **Toth Sámuel.**